

A red-tinted photograph of a theater interior, showing the stage and audience seating. The text is overlaid on the image.

**M
KD**

Kazalište Marina Držića

r: Matko Sršen

***DUBROVNIK
STVARAO***

KAD JE BOG

Milan Milišić

fotografija: Pavo Urban

XXX.

Kad god posjetim oca i majku, svrnem i do Milana Milišića koji tamo blizu leži i učini mi se, svaki put, da su s njim i one dvije sestre koje su ga skupa voljele. Htio bih ne sjećati se, ali ako dovoljno dugo stojim u hladu čempresa i uz šumor mora i cvrčanje, navale slike, bilo iz života ili iz njegovih stihova. Tako i sad. Milan i ja, u dobru raspoloženju, penjemo se k mami u komin, na vrh kuće, da popijemo po koju i porazgovaramo s mojim ocem. Majka ne voli ove moje kasne noćne posjete; obično uteče na spavanje, a kada se pojavio Milan, ispekla nam je barbune koje smo slasno pojeli zalijevajući ih sunčanim mljetskim vinom. Često sam se pitao čime je to Milan, jedini među mojim prijateljima, opčarao mamu koja nikad nije ni čula ni vidjela njegove stihove? Ali sad, u sjeni cvrčka, na udaljenosti koja nije puno veća od one između njenog štednjaka i kuhinjskog stola, znam. Pjesnik uvijek sa sobom nosi sve svoje stihove i oni, među dobrim ljudima, postaju čitki i ako nisu odštampani i čuju se i kad se ne izgovore.

(M. Sršen: Četvrti za tresetu, 2004.)

Milan Milišić

**KAD JE BOG
STVARAO
DUBROVNIK**

Praizvedba /
premijera:
5. lipnja 2015.

Režija i dramaturgija:
Matko Sršen

Scenograf:
Marin Gozze

Kostimografkinja:
Danica Dedijer

Skladateljica:
Paola Dražić Zekić

Scenski pokret:
Zrinka Japunčić

Dizajner svjetla:
Aleksandar Mondecar

Inspicijentica / šaptačica:
Ivana Ljepotica

IGRAJU:

OSTE, zvan BUBO BOG, krčmar- **Maro Martinović**

MARE LUDA, poetesa i oridino - **Glorija Šoletić**

FJOLA, bivša La donna perfetta, isto oridino - **Izmira Brautović**

MILAN - **Marjan Nejašmić – Banić**

Dum MARIN - **Frane Perišin**

ŠIŠKO, slijepi trubadur- **Davor Erceg**

DŽIVO, od moralne policije - **Hrvoje Sebastijan**

DJEČARAC - **Branimir Vidić**

PLAKO, Držićev - **Nika Burđelez**

BEATA, isto u Purgatoriju - **Nina Hladilo**

SLOVINAC - **Hrvoje Sebastijan**

SVETI PETAR / SVETI VLAHO - **Branimir Vidić**

Gospari i Gospođe, Brigadiri i Brigadirke - **Hrvoje Sebastijan,
Joško Gverović, Nina Hladilo, Nika Burđelez,
Mihaela Domaćin, Stjepan Marinović**

Matko Sršen

**BILJEŠKA UZ
DRAMATIZACIJU
MILANOVE POEME**

Poema *Kad je Bog stvarao Dubrovnik* Milana Milišića, sve od trenutka kad se pojavila – izdana je posthumno, kao i mnogi drugi Milanovi radovi – nadaje mi se kao trajan izvor nadahnuća, remek-djelo i jedan od blistavih vrhunaca višestoljetne dubrovačke poezije. Nisam kritičar i ne želim analitički obrazlagati po čemu je i zašto ova poema ne samo suma Milanove lirike, nego i sažetak svega onoga što je najbolje u pogledu pjesničkoga mišljenja kakvo je moglo nastati samo u Gradu podno Srđa, od Šiška i Džore, preko Držića, Gundulića i Bunića pa sve do naših dana. Sav napor moje dramatizacije išao je u tom pravcu, da to pokaže i scenski obrazloži, da omogući divnim Milanovim stihovima da zažive i na kazališnoj sceni. Prizori što sam ih razvijao oko Milanove poeme htjeli bi slijediti izvanjsku dinamiku i kritičku misao njegova lirskog spreznjanja života ovoga Grada s jedne i onu nježnu, unutarnju skladnost njegova pjevanja s druge strane. Trudan posao za dramaturga, a prava radost za štovatelja pjesništva Milana Milišića. Koliko sam se udaljio od moćne riječi originala i jesu li bar neke Milanove pjesničke žice zatitrale i u ovoj dramatizaciji – prosudite vi sami!

U Prologu moje dramatizacije jedan poricatelj Milanove poezije ovako docira: *Legaju li djeca na skuli verse Milana Milišića? Ne legaju. Čelebraju li u Dubrovniku njegove anuale? Ne čelebraju. Isavaju li se glunci na palak i rečitavaju li njegove komedijole? Ne rečitavaju. Dunkve je zaboravljen... i finis!*

Evo dokaza, ma kako skroman bio, da se taj poricatelj itekako vara. Evo, glumci se večeras penju na pozornicu i govore divne Milanove stihove, koji, siguran sam, prave ljubitelje poezije neće i ne mogu ostaviti ravnodušnima. A što se tiče proslave Milanovih obljetnica, vjerujem da će i zato doći vrijeme, prije ili kasnije. Doći će i dan kad će djeca u školama čitati poeziju velikoga dubrovačkoga pjesnika Milana Milišića pa rodio se taj dan i za tristo godina. Milanov prijatelj Marin Držić čekao je taj trenutak gotovo pet stoljeća. I dočekao. Nama, ljudima od teatra, vrijeme je strašno važno; mi smo poslenici krhkoga života i neumitne prolaznosti – veliki pjesnici poput Držića, Gundulića ili Milišića uvijek pripadaju budućnosti.

Matko Sršen

Posljednji čin drame Milana Milišića odigrao se 5. listopada 1991. godine, oko 18 i 30 sati, na pragu kuhinje njegovog stana u Župskoj ulici broj 5 u Dubrovniku, kada je Milan Milišić ubijen granatom ispaljenom sa broda mornarice JNA koja je držala Dubrovnik pod opsadom.

U povijesti političkih, montiranih sudskih procesa, suđenja i progona za delikt mišljenja u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, u periodu od 1945. do 1991. godine, pjesnik Milan Milišić zauzima posebno mjesto. Iako je dosta umjetnika osuđeno na robiju zbog umjetničkog djela, za koja važe samo kriteriji i mjerila iz domena književne kritike, estetike i suda čitatelja, slučaj Milana Milišića je specifičan, karakterističan i drugačiji.

Ne postoji intelektualac, pjesnik i uopće čovjek koji misli na ovim prostorima, čije stradanje bez krivice ima kontinuitet punih 50 godina, od rođenja 1941. do smrti 1991. godine, kao što je to slučaj sa Milanom Milišićem.

Istaknuti jugoslavenski pjesnik Milan Milišić rođen je 6. srpnja 1941. godine u Dubrovniku, u uglednoj srpskoj obitelji, oca Rista iz okolice Trebinja, koji je bio vlasnik trgovine tekstilom u Dubrovniku, u Ulici od Puča, i majke Olge, rođene Radulović, iz Sarajeva. Završio je Opću književnost sa teorijom književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu.

Objavio je 12 pjesničkih knjiga, zbirku dječje poezije *Tumaralo*, putopisnu prozu o otocima, koja je objavljena u dva izdanja sa dva naslova, *Otoci* i *Putopisi*, prevodio je poeziju Roberta Frosta, Teda Hughesa, i čuveno Tolkinovo delo *Hobit*, objavljeno u više izdanja. Pisao je prozu, posebno eseje, a njegovu ostavštinu koja još nije sređena i objavljena, čine pjesme, proza, prijevodi i drugo. Knjiga poezije *Zgard*, po općem i nepodijeljenom mišljenju, jedna je od najznačajnijih pjesničkih knjiga objavljenih u Jugoslaviji nakon 1945. godine.

Milišić je živio u Beogradu i Dubrovniku, bio vezan za Sarajevo u kome je rođena, umrla i sahranjena njegova majka Olga, i gdje su mu živjeli ujaci, kojima je često rado navraćao i duže se zadržavao.

Bio je oženjen Engleskinjom Mery Martin, sa kojom ima dva sina, Olega (1971) i Romana (1973), i sa kojom je, pored Dubrovnika, živio i u Londonu. Sa drugom ženom, slikaricom Jelenom Trpković, vjenčao se 6. rujna 1987. godine u Herceg Novom. Pisao je ekavicom i ortodoksnom zapadnom varijantom „srpskohrvatskog“ jezika. Naravno, govorio je i dubrovačkim dijalektom. Bio je član Udruženja književnika Srbije i Društva književnika Hrvatske.

U svakom pogledu i u pravom smislu bio je Jugoslaven i jugoslavenski pjesnik.

Milan Milišić bio je apsolutno slobodan čovjek, snažna individualnost, originalna, neobična i nekonvencionalna ličnost, i nije prihvaćao klišeje, šablone i pravila igre policijske države, birokracije, nacionalizma, praznih floskula kao što su bratstvo i jedinstvo, samoupravljanje, socijalistička revolucija, narodnooslobodilačka borba i njihove tekovine.

Posebno je svim svojim bićem, duhom i višestrukim talentima bio protiv malograđana, skorojevića, karijerista i svih društvenih stereotipa, sivila i banalnosti uboge svakodnevice. Bio je otvoren i radoznao čovjek, lijepo se smijao, volio more, plivanje, jedrenje, prirodu, vina i putovanja, sakupljao plodove mora, po obroncima Srđa, Konavlima i u okolici Dubrovnika, tragao i ubirao rijetko, raznovrsno i ukusno voće i povrće, od kojih je spravljao razne đakonije, imao je ogromnog šarplaninca Čobija, kome je jako posvećivao pažnju, interesirala ga je astronomija, bio je član astronomskog društva Ruđer Bošković u Beogradu i uživao je gledajući zvijezde.

Nova vlast u Gradu

Sve sile prinude, straha, gušenja slobode i ljudskih prava, uspostavljanja egalitarizma, sputavanja pametnih, sposobnih i talentiranih a stvaranja poslušnih, tupih i ravnodušnih, sve uniforme, svi ratovi i bombardiranja, svi sudovi i suci, komiteti i udruženja boraca, disciplinske komisije, novinski kolumnisti – dežurni zaštitnici tekovina revolucije, bili su protiv Milana Milišića, njegove slobode, različitosti i samostalnosti sa namjerom da ga discipliniraju, uokvire i ograniče, da mu zabrane putovanja, jedrenja, vina, gledanja u zvijezde, poeziju...

Na dan 17. travnja 1941. godine oko 13 i 20 sati, njemački motociklisti ulaze u Dubrovnik, u Grad, za njima i Talijani koji 18. travnja u 8 sati podižu Talijansku zastavu. Novu vlast u Dubrovniku formira Pavelićeva Nezavisna Država Hrvatska (NDH). U Dubrovniku pod vlašću ustaša 6. srpnja 1941. godine rođen je Milan Milišić.

U rujnu iste godine ustaše preuzimaju radnju za prodaju tekstita Milanovog oca Rista, a njegovi roditelji, sa Milanom starim dva mjeseca, odlaze u Srbiju, prvo u Beograd a zatim u Vrnjačku Banju. Dakle, sa samo dva mjeseca Milišiću je ugrožen život i roditelji su prinuđeni skloniti se u Srbiju, jer su vlasti u Dubrovniku uvele policijski sat i objavile proglas da Srbi i Židovi moraju predati strojeve za pisanje, gramofone, radio i foto-aparate i naličje pera.

Nakon nekoliko mjeseci ipak se iz Srbije vraćaju u Dubrovnik. Prilikom povratka, ustaše su u Popovom polju skinuli sve Srbe sa vlaka, skinuli su i Rista Milišića, ali pošto je vidio malog Milana u majčinom naručju,

koja se nakon Ristovog izvođenja onesvijestila, ustaša se smilovao i vratio Ristu u vlak. U Dubrovnik je nakon rata ušla Hercegovačka partizanska brigada NOVJ, koja odmah formira prijeko sudove i organizira masovna strijeljanja na Daksi. Saveznici bombardiraju Gruž i Ploče. Roditelji se, zajedno sa Milanom, sele u Grad među zidine. Na kraju rata u Dubrovnik ulaze partizani, bacaju u more dubrovačkog biskupa, uspostavljaju novu komunističku vlast koja, isto kao okupatori i kvislinzi, oduzima Ristu Milišiću radnju za prodaju tekstila.

Pošto je kao beba i sasvim mali dječak preživio rat, egzodus, bombardiranje, upade okupatora i osloboditelja, koji, i jedni i drugi, otimaju, pljačkaju, pale, formiraju prijeko sudove, strijeljaju i rekviriraju radnju njegovog oca i drugih dubrovačkih gospara, ugostitelja i trgovaca, Milan Milišić polazi u školu, koju završava u Dubrovniku, a studij započinje i završava u Beogradu.

Veliki protivnik vojske, vojne službe, vojnih aktivnosti i militarizma u svakom obliku, koji su po njemu suprotni slobodi, samosvojnosti i kreativnosti ljudskog duha, stvaralaštva i svake imaginacije, Milišić bježi od vojske, od vojnog poziva, regrutnih komisija i dolazi pod udar Vojnog suda u Splitu.

Ponovo su se sile represije nadvile nad Milišićem, kako bi ga svladale, uniformirale, ukrotile, privede u masu i gomilu, obezličile i makar na kratko vrijeme izdvojile i izolirale iz njegovog ambijenta slobode, od morske pučine, preko Londona do zvijezda i drugih kozmičkih čuda. Uspio je izbjeći služenje vojnog roka, izmaći neumoljivom Vojnom sudu i pokušaju da mu se namakne omča neslobode, vojničkog drila i subordinacije.

Konkurira za mjesto taksi vozača u Turist-servisu u Dubrovniku. U molbi je naveo: "... položio sam vozački ispit u Dubrovniku, kao i u Londonu 1969. godine. Govorim odlično engleski, posjedujem radno znanje francuskog i talijanskog jezika. Od 1967. do 1970. u Velikoj Britaniji sam tri mjeseca vozio u službi vozilo za kompaniju North Pole Ice..." Odbijen je. Nisu mu dali raditi ni kao taksist u Dubrovniku te 1970. godine. Kakvi li su bili ti dubrovački taksisti, kada Milišić sa referencama navedenim u molbi ne ispunjava uvjete?

Milanu Milišiću je u Dubrovniku organiziran montirani, politički sudski proces i to za delikt mišljenja. Milišiću je suđeno zbog objavljene priče, dakle literarnog sastava, književnog djela, umjetničke proze, za kazneno djelo širenja lažnih vijesti. Milišić nije izdao nikakvo priopćenje, nije držao politički govor, nije upućivao nikakvu poruku, nije iznosio činjenice ni kao svjedok na sudu, ni kao povjesničar, jednostavno kao književnik, pjesnik, umjetnik, napisao je jednu priču koja je umjetničko djelo par excellence. Umjetničko djelo bilo da je književno, glazbeno, slikarsko, filmsko, ili bilo koje drugo ne bavi se vijestima, ne tretira vijesti i ne širi vijesti. Umjetničko djelo se tumači, proučava i ocjenjuje samo na osnovu estetskih mjerila i kriterija.

Milan Milišić je za list mladih Dubrovnikana *Laus*, broj 63, koji je izašao u listopadu 1982. godine i bio posvećen „danu oslobođenja Dubrovnikana“, napisao priču *Život za slobodu*. Ukratko, priča je sročena u dan koji prethodi tzv. oslobođenju Dubrovnikana, dan uoči ulaska partizana u Dubrovnik i njemačkog napuštanja grada.

Čeh, Dubrovčanin, vlasnik bifea na Stradunu i njegova žena Njemica, prepiru se jer muž hoće ostati i dočekati partizane pošto smatra da ništa nije skrivio za vrijeme rata, da nikoga nije ubio niti prokazao, da ništa nije opljačkao niti se na bilo koji način ogriješio o ljudsku čast i dostojanstvo.

S druge strane, žena mu prebacuje da je naivan, da ne zna tko dolazi, da ne shvaća kako se njegova krivnja sastoji u tome što mu je žena Njemica i što mu je restoran na Stradunu za vrijeme rata radio i bio pun Njemaca. Na kraju je Čeh sa Straduna odlučio ostati u Dubrovniku i sačekati partizane, a njegova žena Njemica napušta grad sa Njemcima. Odmah po dolasku partizana ugostitelj je strijeljan.

To je osnovni sažetak priče, a pošto je svako umjetničko djelo slojevito, u priči ima elemenata autorovog sjećanja po kome su Čeh ugostitelj i njegova supruga Njemica primili u svoju kuću pjesnikovu obitelj kako bi se sklonili od savezničkog bombardiranja, zatim sličice iz dječjeg sjećanja o čudesnom, divljem plesu, kolu i pjesmi partizana oko Orlanda, onda opservacije i refleksije o ljudskoj naivnosti, nevinosti i sudbini.

SUBNOR protiv Milišića

Kompletna priča na umjetnički način i umjetničkim sredstvima osvjetljava dramu malih ljudi, ugostitelj, krojača, trgovaca, u velikim kataklizmama, njihovu sudbinu, stradanja i nemoć da bilo što dokažu. Priča varira teme sile, pobjede, pobjedničke euforije i pravde, i s druge strane potpunu bespomoćnost pojedinca i njegovih shvaćanja slobode, pravde i istine.

Odmah nakon objavljivanja priče, tisak je prenio da je Predsjedništvo Općinskog odbora SUBNOR-a Dubrovnik osudilo Milišićevu priču i označilo je kao drski pamflet i političku diverziju, i da traži od „Javnog tužilaštva da pokrene postupak protiv autora i lica odgovornih za objavljivanje navedenog teksta“. Nakon tog priopćenja SUBNOR-a počinje kampanja preko novina. Javljaju se dežurni komentatori, kolumnisti i novinari koji po svoj stav odlaze u komitete, odbore, miliciju i slične institucije. Pojavljuju se tekstovi sa naslovima: Pamflet a ne zapis, Drski pamflet pod firmom literarnog zapisa, Što je pisac htio kazati, Osuđen pamflet, Širenje laži iz Lausa, Borci neće dozvoliti falsificiranje povijesti, i slično. Zatim, Savez socijalističke omladine Hrvatske osuđuje tendenciozno pisanje, dolazi do smjene svih urednika u *Lausu* i list se gasi.

Po ustaljenom obrascu, dobro uhodanom mehanizmu i razrađenom metodom proizvodnja slučaja, lociranja neprijatelja i alarmiranja javnosti da se uključi u borbu protiv antisocijalističkih snaga, počinje i rasplamsava se hajka, pogrom i kampanja. U takvoj atmosferi linča nema mjesta za disonantne tonove, odmjerene stavove i razložne argumente.

Sve društvene strukture, tisak i kompletno javno mnijenje protiv su čovjeka koji je izabran za metu, slučaj, aferu i tu nikakvi pozivi na zdrav razum, logiku i normalne ljudske rezone ne pomažu. Sve što je učinjeno Milišiću već je viđeno, upotrijebljeno prema mnogim žrtvama montiranih i političkih procesa.

Vrhunac akcije proizvodnje neprijatelja predstavlja pokretanje montiranog sudskog procesa. Općinsko javno tužilaštvo u Dubrovniku, svojim aktom Kt – 31/83 od 18. veljače 1983. godine, podiglo je optužni prijedlog protiv Milana Milišića zbog krivičnog djela širenje lažnih vijesti iz člana 197 stav I KZ SRH, počinjenog objavljivanjem teksta *Život za slobodu* u listu *Laus*. Na osnovu tog optužnog prijedloga 13. svibnja 1983. godine održano je suđenje Milanu Milišiću pred vijećem Općinskog suda u Dubrovniku, kojim je predsjedavao predsjednik suda, sudac Antun Mihočević, i istog dana donijeta je i objavljena presuda K – 62/83 – 14, kojom je Milišić oglasen krivim za krivično djelo širenje lažnih vijesti iz člana 197 stav I KZ SRH, pa mu je izrečena uvjetna osuda kojom mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju od 7 mjeseci, s tim da se utvrđena kazna neće izvršiti ukoliko okrivljeni ne počini novo krivično djelo u roku od tri godine.

Na suđenju Milišić je izjavio da njegov tekst *Život za slobodu* objavljen u *Lausu*, predstavlja isključivo književno djelo i tražio je da se odredi vještačenje preko stručnjaka za književnost radi utvrđivanja da se radi o literarnom djelu i da ne postoji namjera okrivljenog ka uznemiravanju građana.

Suđenje po uzoru na ruske Gulage

Sud obranu Milišića nije prihvatio i tekst je tretirao kao dokument, kao vjerodostojnu ispravu, kao direktno svjedočanstvo, kao izvještaj sa lica mjesta. Prije svega, glavna ličnost Milišićeve priče zove se Mirko Šuštar, a čovjek koji je presudom Vojnog suda osuđen i streljan zove se Miroslav Šustal. Samo to je dovoljan dokaz da je Milišić građu iz stvarnog života preoblikovao u umjetnost.

Sudac Mihočević nalazi da Milišić u svom tekstu iznosi lažnu tvrdnju da je Šustal “neosnovano osuđen i strijeljan od strane prijekog suda jer se po nekom šablonu našao na popisu onih koje treba pogubiti”.

Ovo Milišić ne tvrdi za Šuštala, stvarnu ličnost, već za svog književnog junaka Šuštara. Zatim, i sud tvrdi da je taj Šustal osuđen presudom Vojnog suda VIII korpusne vojne oblasti NOVJ, Vijeća kod dubrovačke komande područja, S br. 111/44 od 27. 1. 1945. Dakle, točno je da je taj Šustal osuđen na smrt i strijeljan.

U presudi sudac Mihočević dalje piše: “Govoriti o šablonu po kojim bi tridesetosam ljudi bilo osuđeno na smrt, znači istovremeno dovoditi u pitanje ne samo postojanje legaliteta, shvaćenog u najširem smislu riječi, već osnova humanosti i demokratičnosti jednog organiziranog društva, a koji postoje i postojali su od samih začetaka nove Jugoslavije, pa valjda je bar to nedvojbeno.” To nije bilo organizirano društvo. Još uvijek je trajao rat.

Dugo nakon rata ljudi, protivnici novog društva Titove Jugoslavije nisu čak ni suđeni već ih je više desetina tisuća pobijeno bez ikakvog suda, zakona i suđenja. Dugo u novoj Jugoslaviji nije bilo nikakvog legaliteta ni u užem ni u širem ni u najširem smislu riječi. Čak ni u vrijeme kad sudac Mihočević sudi pjesniku Milišiću ne postoji legalitet, humanost i demokratičnost jednog organiziranog društva, jer da postoji do tog i takvog suđenja ne bi došlo.

Pozivati se na legalitet, humanost, demokratičnost i organizirano društvo u siječnju 1945. u Jugoslaviji je hipokrizija i licemjerje najvišeg stupnja, otvorena i čista laž, propaganda i komunistička floskula. Na osnovu izloženog u Milišićevom tekstu nema lažnih tvrdnji, pa prema tome ne može biti širenja lažnih vesti.

U presudi Milišiću navodi se da je on znao da je Šustal osuđen za špijunažu, ali se ne daju nikakvi argumenti za takav zaključak. U nastavku sud zaključuje da se Milišić kod svoje obitelji mogao raspitati o razlozima zbog kojih je Šustal osuđen. Tu je sud proturječan, jer prvo tvrdi da je Milišić znao zbog čega je osuđen Šustal, a potom da se o razlozima Šustalove osude mogao raspitati u svojoj obitelji. Međutim, te razloge nije mogla znati ni Milišićeva obitelj niti bilo tko izvan struktura vojnih, političkih i policijskih vlasti tada u ratnom Dubrovniku, početkom siječnja 1945. godine. Čak ni dubrovački sud u presudi Milišiću, nakon više od četvrt vijeka od suđenja Šustalu, ne navodi u čemu se sastojala ta Šustalova špijunaža u korist Nijemaca.

U presudi kojom je Milišić oglašen krivim nema nijedne riječi, argumenta ili dokaza iz kojih bi proizišla namjera uznemiravanja javnosti. Imajući u vidu kompletan proces Milanu Milišiću, optužbu i presudu, jasno je da u njegovom tekstu, čak i kada on ne bi bio ono što nesumnjivo jeste – umjetničko djelo (i to umjetničko djelo visoke razine), nema elemenata krivičnog djela širenja lažnih vijesti, jer nema lažnih podataka, njihovog širenja niti namjere uznemiravanja javnosti.

Pjesnik Milan Milišić osuđen je zbog objavljivanja književnog djela u montiranom, političkom sudskom postupku za delikt mišljenja. Iako mu je izrečena uvjetna osuda, imao je vrlo teške posljedice zbog ove presude, budući mu je oduzeta putovnica i da je izgubio posao.

Nakon presude za zločin izvršen objavljivanjem pripovijetke, Milan Milišić je dugo bio bez posla i tek 1987. godine zaposlio se kao dramaturg u Kazalištu Marina Držića. U Kazalištu Marin Držić u Dubrovniku održana je 19. siječnja 1988. godine premijera komada *Klaustrofobična komedija* Dušana Kovačevića. Katalog – večernji program predstave *Klaustrofobična komedija* uradio je dramaturg Milan Milišić.

Prava drama se odvija u životu

Pošto se radi o specifičnom komadu Dušana Kovačevića, koji ima podnaslov: *Život potkazuje požarište*, Milišić se odlučio da u okviru Kataloga za predstavu, pod naslovom *Prilozi*, objavi neke prozne, poetske i satirične tekstove stranih autora, tekst Koste Čavoškog o ustavnim promjenama, objavljen u Književnim novinama, kao i rješenje suca za prekršaje iz Dubrovnika kojim su 13. siječnja 1983. godine glumci Radoslav Milenković i Sreten Mokrović kažnjeni sa po 40 dana zatvora, zbog toga što su kao glumci Teatra MM iz Zagreba, 30. srpnja 1982. godine, izveli predstavu *Izlaz u Dubrovniku*, «... i govorom i pantomimom zlonamjerno prikazivali tekovine naše revolucije, njene sudionike, kao i tekovine našeg socijalističkog društva, dakle, što su na javnom mjestu vrijeđali i omalovažavali socijalističke i patriotske osjećaje građana.” Svi tekstovi su u vezi sa predstavom i slikovito potenciraju glavnu temu komada Dušana Kovačevića, o isprepletanosti i pomicanju kazališta i života.

Posebno je ilustrativno rješenje kojim se glumci zbog glume, zbog kazališta, zbog umjetnosti sa tradicijom iz antičkih vremena šalju u zatvor. Nema boljeg primjera da život ilustrira kazalište, da se prava drama odvija u životu, da se u Dubrovniku dogodio neponovljiv susret zakona i teatra, gdje se kažnjavaju glumci zato što su se bavili svojim poslom. Slično je i sa ostalim tekstovima objavljenim u Prilozima Kataloga, koji su ranije svi objavljeni: tri pjesme Helmuta Heissebittela, rasprava Koste Čavoškog i tekstovi Đovanija Papinija i Slavomira Mrožeka.

Umjesto da premijera značajnog komada istaknutog dramskog pisca Dušana Kovačevića, i brižljivo urađen i uređen Katalog za predstavu, koji je priredio ugledni pjesnik Milan Milišić i koji sam za sebe predstavlja literarno djelo, budu značajan kulturni događaj i da se o tome piše, rođen je još jedan slučaj Milišić.

Milan Milišić ponovo je napadnut, diskreditiran i označen za nositelja antisocijalističkih i antikomunističkih tendencija, kao i za podrivanje tekovina revolucije. Direktor RO Festival Dubrovnik podnio je disciplinsku prijavu protiv dramaturga Milišića zbog težih povreda radnih obaveza. Ponovo se u Dubrovniku sudilo Milanu Milišiću, ovog puta pred Disciplinskom komisijom institucije u kojoj je Milišić bio dramaturg. Sudeње je održano, Milišić se branio, isticao estetska mjerila kojima se rukovodio pri izradi Kataloga i izboru tekstova za Priloge. Naravno to ništa nije vrijedilo.

Disciplinska komisija proglasila ga je odgovornim zbog toga što u Katalogu nije naveo znak radne organizacije i zato što nije pobrojao sve članove umjetničkog veća. Riječ je o vrlo kompliciranoj, birokratskoj, zastrašujućoj i besmislenoj nomenklaturi naziva poduzeća i ustanova u vrijeme samoupravnog socijalizma i Zakona o udruženom radu, kao i njihovih brojnih vijeća, savjeta i sličnih organa. Pravi naziv institucije u kojoj je radio Milišić je: Kazališno-glazbena radna organizacija P.O. "Festival Dubrovnik", radna jedinica "Kazalište Marin Držić". Kompletan taj administrativni naziv Milišić je unio u Katalog, unio je i veći broj članova Umjetničkog vijeća, ali nije naveo baš sve članove i izostavio je znak radne organizacije i time po stavu Disciplinske komisije, počinio težu povredu radnih obaveza.

Drugu težu povredu radnih obaveza Milišić je počinio: " ...što je zloupotrebom položaja i prekoračenjem danog ovlaštenja uredio program za predstavu *Klaustrofobična komedija* na način da je izborom tekstova i uvrštavanjem neprihvatljivih tekstova za radne ljude ove RO povrijedio interese radnih ljudi i RO kao cjeline pa je time počinio težu povredu radne obaveze iz člana 9 stav 1 točka 7 Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika." Nakon ovakvog orvelovskog obrazloženja Milišićeve krivnje, Disciplinska komisija izrekla mu je 9. ožujka 1988. godine mjeru prestanka radnog odnosa.

Ponovo se Milan Milišić našao na udaru represivnih organa zbog mišljenja misaone i stvaralačke kombinatorike, imaginacije i poezije. Ponovo je proskribiran, anatemiziran, osuđen i izbačen sa posla samo zbog bavljenja umjetnošću, što mu je osnovni poziv, zanimanje i posao.

Zadnji čin drame Milana Milišića odigrao se 5. listopada 1991. godine, oko 18 i 30 sati, na pragu kuhinje njegovog stana u Župskoj ulici broj 5 u Dubrovniku, kada je Milan Milišić ubijen granatom ispaljenom sa broda mornarice JNA, koja je držala Dubrovnik pod opsadom.

Paradoksalno je da je Milan Milišić koji se osjećao i izjašnjavao kao Jugoslaven, ubijen projektilom Jugoslavenske narodne armije.

S druge strane kao osjetljiv, suptilan, otvoren i radoznao duh, Milišić je izbjegavao vojsku, vojnu službu i sve što ona znači i simbolizira, a ipak sustigao ga je topovski projektil vojske od koje se cijelog života sklanjao, od koje je bježao i od koje je zazirao. Igrom slučaja ili ironijom sudbine, Milišić, koji je cijeli život proveo slaveći obične, svakodnevne stvari: vino, putovanja, periferiju, otoke, zvijezde, ljubav, bilje, voće i povrće, kulinarnstvo... poginuo je u kuhinji u blizini špahera, kamo se uputio kako bi spriječio da juha zagori.

U čitavom nizu simboličnosti vezanih za ovu čudovišnu, besmislenu, užasnu i strašnu smrt, treba spomenuti i to da ga je čuvao i nad njim mrtvim cijelu noć probdio njegov vjerni, ogromni šarplaninac Čobi.

Milan Milišić bio je prva civilna žrtva barbarskog i sumanutog granatiranja Dubrovnika na početku krvavog pira Slobodana Miloševića, tog lombrozovskog tipa, suicidalne osobnosti, okrutnog tiranina i vlastodršca, podmuklog i masovnog ubojice i njegove polulude, pomahnitale i od sile vlasti i moći potpuno izbezumljene žene.

Udruženje književnika Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Sarajevu, jednom od četiri grada Milana Milišića (preostala tri su Dubrovnik, Beograd i London), gradu koji će uskoro doživjeti sudbinu Dubrovnika u mnogo težem, obimnijem i dugotrajnijem granatiranju, opsadi, iznurivanju i ubijanju, izdalo je 7. listopada 1991. godine priopćenje koje je potpisao predsjednik Udruženja Jakov Jurišić, u kome se kaže: "U bezumnom bra-toubilačkom ratu koji se širi i uzima sve veći broj nedužnih žrtava, prekjučer je u Dubrovniku smrtno stradao i Milan Milišić, jedan od najistaknutijih naših suvremenih pjesnika. Bio je jedna od najljepših spona srpske i hrvatske poezije, majstor stiha i sjajan prevoditelj, esejist i putopisac.

Tako se sklopio i završio životni krug sjajnog pjesnika, neobičnog, radoznalog i otvorenog čovjeka, plemenite, duhovite i suptilne ličnosti, autentičnog gospodina, pravog dubrovačkog gospara i oriđinala Milana Milišića, koji je trajao samo 50 godina.

Posebne zahvale na ustupanju materijala za programsku knjižicu:
Ivica Granić i časopis Hereticus.org, obitelj Urban, Hrvoje Ivanković

U odabiru Matka Sršena pjesme nekih od dubrovačkih „trubadura“
dvadesetog stoljeća obradio je i interpretirao Davor Erceg, a to su:

Cvijeta (glazba: Ljubomir Buco Pende, tekst: Milan Milišić),

Ponoć (tekst i glazba: Ibrica Jusić),

Pjesma Dubrovniku (tekst i glazba: Mario Nardelli),

La musica di notte (glazba : Đelo Jusić, tekst : Stijepo Mijović Kočan),

Kad zazvone dubrovačka zvona (glazba : Đelo Jusić, tekst : Drago Britvić)

Baldo Dužević (voditelj stolarske radionice),

Jelka Grljević (voditeljica krojačke radionice),

Asim Arslanagić (majstor pozornice), Mario Capursi (majstor tona),

Silvio Giron (majstor rasvjete), Manuela Kavain (šminkerica)

Stela Đurović (rekviziterka / garderobijerka), Šemsa Mrčela (frizerica)

Stijepo Prčan (finalizator dekora),

Dragan Pantović (tehničar tona i rasvjete), Milena Limov (garderobijerka),

Krešimir Ferizović i Borivoje Ljubojević (opsluživači pozornice)

web stranica:
www.kazaliste-dubrovnik.hr

e-mail adresa:
kmd@kazaliste-dubrovnik.hr

ulaznice:
blagajna@kazaliste-dubrovnik.hr
020 / 321 – 088

nakladnik
Kazalište Marina Držića

za nakladnika
ravnatelj **Ante Vlahinić**

fotografije
Željko Tutnjević

dizajn programske
knjižice i tisak
ALFA-2 d.o.o.

naklada
200 primjeraka

M
K D

Kazalište Marina Držića